

Pitanje feminističkog pristupa pravdi otvara pitanje mogućnosti dostizanja pravde i jednakopravnosti koje kao takve najčešće zaobilaze najmarginalizovanije i najugroženije društvene grupacije i njegove pripadnike/ice.

Kada u javnosti govorimo o krivičnim djelima, teško da ćemo pronaći žene koje su njihovi počinitelji u odnosu na nesrazmjern broj muškaraca u tome.

Ipak, nacionalna zakonodavstva i pravosudni sistemi država tradicionalno su i dominantno patrijarhalni, te podržavaju autaritarni maskulinitet i njihovom strukturom i pristupima koji vladaju.

Žena nema na rukovodećim pozicijama u sistemu pravosuđa, a međunarodni sudovi i nacionalni sudovi nemaju gender pristup jer žena nikada nije ta čija će riječ presuditi u pojedinačnim krivičnim postupcima pred nacionalnim sudovima.

Advokati su najčešće muškarci koji za novac rade na štetu donošenja pravednih presuda, dok su tužioci i sudije, najčešće muškarci koji imaju uticaj i koji su dobro upućeni u pravnu materiju, za razliku od žena koje su generalno nedovoljno moćne da i u slučaju poznavanja iste, postignu korjenite promjene u sistemu pravosuđa kao patrijarhalno ustrojenom i korumpiranom institucionalnom mehanizmu, i na međunarodnoj i na nacionalnoj razini.

Melanie O'Brien, predavačica međunarodnog prava na Pravnom fakultetu Univerziteta Zapadne Australije, bavi se pitanjima vezanim za ljudska prava i genocid, prevenciju i kažnjavanje seksualne eksploatacije i zloupotrebe od strane učesnika/ca u mirovnim misijama, rodno zasnovanim nasiljem protiv žena u masovnim ratnim zločinima i genocidom nad Rohinjama.

U svojoj knjizi „*National Criminal Jurisdiction Over Australian and US Military Personnel*“ ova feministkinja i teoretičarka govori o ulozi vojnog personala angažovanog u mirovnim misijama, u provođenju nasilja nad ženama, djevojčicama i dječacima u ratnim zonama gdje su sasvim evidentni slučajevi seksualnog iskorištavanja i seksualnog ropstva, silovanja, prostitucije (u zamjenu za hranu, novac, lijekove, zaštitu i osnovna dobra), trgovine ljudima i općenito nasilja nad stanovnicima lokalnih zajednica, manjinama i marginalizovanim grupama.

Prvi izvještaji o seksualnim aktivnostima koje su se dešavale između lokalnih žena i mirovnjaka pojavili su se već 1992. u Kambodži, Somaliji i Bosni i Hercegovini, a govorili su o porastu prostitucije i trgovine ženama u ovim zemljama, nakon dolaska mirovnih trupa.

Ovi izvještaji praćeni su dopisima iz drugih dijelova svijeta koji su svjedočili o umiješanosti mirovnjaka u slučajeve nasilja u zemljama zapadne Afrike (Liberija, Sjeverna Leone i Gvineja), Konga, Eritreje i Istočnog Timora¹.

O'Brien je došla do spoznaje da najveće vojne sile današnjice poput Sjedinjenih Država, svoje mirovne trupe instaliraju u onim područjima gdje zakonska regulativa kada je u pitanju rodno senzitivni pristup nema nikakvu gender perspektivu u odnosu prema seksualnom nasilju, kao što je to slučaj u npr. Indiji ili Pakistanu.

Obrasci trgovine ženama u Bosni poklapali su se s obrascima raspoređivanja mirovnjaka, a lokacije i nazivi noćnih barova dokazi su da trgovci ženama ne samo da ciljaju na mirovnjake, nego i odgovaraju na njihove zahtjeve.

Tokom rata u Bosni 1992-1995, neki vojnici UN-a nezvanično su doprinijeli da se sarajevski aerodrom pretvori u kanal za krijumčarenje- ponekad bi jednostavno uzimali mito da zažmire na jedno oko, a

¹ „Ženski sud, feministički pristup pravdi“, Žene u crnom- Beograd, Anima-Kotor, 2011.

ponekad postajali aktivni sudionici tako što bi unosili crnoberzijansku robu u grad i krijumčarili ljude iz njega².

Sarah Mendelson navodi da je za vrijeme stacioniranja SFOR-a u Bosni, bilo moguće voziti se po njoj i pogađati po nazivima javnih kuća koji je međunarodni kontingent bio zadužen za koju regiju.

Mnoge žene i djevojke koje su radile u javnim kućama bile su prokrijumčarene u Bosnu i prisiljene na prostituciju, a dolazile su iz Istočne Evrope i bivšeg Sovjetskog Saveza, te je do oktobra 2002., misija UN-a sumnjivala 227 noćnih klubova i barova za umiješanost u trgovinu ženama³.

Širenje javnih kuća u velikoj mjeri se poklapalo sa dolaskom mirovnjaka, a očito smanjenje njihovog broja isto tako se podudaralo sa odlaskom velikog dijela mirovnjaka 2003. godine.

Melanie O' Brien navodi da je ponašanje pripadnika mirovnih snaga u oružanim sukobima često zaista brutalna primjena nasilja nad nevinim civilima- ženama i djeci, koje i ukoliko ga ne možemo nazvati zločinom silovanja jer nema elemente fizičke prisile i seksualnog zlostavljanja, ima dimenziju sijanja straha među lokalnim stanovništvom koje su dužni štiti i koje uslijed nemogućnosti da obezbijedi elementarne uslove za život biva prisiljeno na prostituciju i život ispod svakog ljudskog dostojanstva.

Dezintegracija obitelji u vrijeme rata čini žene i djevojke naročito izloženima nasilju, jer kada očevi, muževi, braća i sinovi odu u borbu, oni ostavljaju žene, najmlađe i starije da se sami snalaze, a izbjeglim obiteljima strah od silovanja predstavlja ključni faktor u njihovoj odluci da potraže sklonište⁴.

Melanie O' Brien je kontradiktornost anglosaksonskog pristupa pravosuđu ilustrovala primjerima američkog i australijskog pravosudnog sistema, čiji je pravni sistem u oba slučaja podijeljen na državnu i federalnu jurisdikciju koje se međusobno veoma razlikuju.

Objee ove zemlje su predvodnice u zabrani seksualnog nasilja, feminističkom pokretu proteklih 50 godina i drugih liberalističkih tekovina ugrađenih u nacionalna zakonodavstva kroz sistem zaštite ljudskih prava naročito naklonjenih ideji rodne jednakopravnosti i zaštite žena kroz reforme zaštite roditeljstva, reproduktivnih sloboda i od seksualnog zlostavljanja.

S obzirom na ulogu koju nasilje nad ženama zauzima u feminističkom diskursu, bilo bi za očekivati da istu važnost ima i u pravnoj praksi ovih država⁵.

Značajni pomaci napravljeni u oblasti krivičnog prava ove dvije zemlje, ne odnose se na rodno senzitivni pristup u slučajevima djelovanja militarnih snaga u mirovnim misijama i zločine počinjene na terenu van nacionalnih granica.

Ovdje bi od suštinske važnosti trebala biti uloga nacionalnog pravosuđa i nacionalnih zakonodavstava pojedinačnih zemalja koje šalju u mirovne misije vojnike svojih matičnih oružanih snaga, koji pri tome uživaju pravni imunitet koristeći sve privilegije pozicije neutralnosti koja im je po međunarodnom mandatu omogućena.

Do sada nije bilo slučajeva u kojima su mirovnjaci odgovarali za seksualno nasilje koje eventualno počine u toku misije, jer mirovnjaci vojnici imaju ekskluzivno pravo da odgovaraju samo pred sudovima svoje matične zemlje, mada jednom kada se vrate u istu, veoma rijetko budu pozvani na odgovornost pred domaćim sudovima.

Do sada je seksualno nasilje od strane mirovnjaka uglavnom tolerisano, naročito seksualno nasilje jer gotovo da niko od mirovnjaka nije odgovarao za zločine počinjene u mirovnim misijama, izuzev ukoliko isti ne završe ubistvom, i to ne u svim slučajevima⁶.

² Plave kacige i crno tržište, Peter Andreas, Rabic, Sarajevo, 2011.

³ Ibid

⁴ Razumijevanje ljudskih prava, priručnik o obrazovanju za ljudska prava, ETC., HSN, Graz, 2003.

⁵ M. O' Brien, Transnational Regulation of Peacekeeper Sexual Exploitation as Part of a Rights-Based Approach, Palgrave Macmillan, 2017.

Do unazad nekoliko godina u UN-u je tabu tema bilo ponašanje američkih vojnika u ratnim zonama, mada su u zemljama gdje je pravosudni sistem najnedostatniji i čiji su domaći zakoni pravno sirovi kada je u pitanju gender pristup, zločini seksualnog zlostavljanja i nasilja nad ženama najmasovniji, kao što je to npr. u Africi ili u Južnoj Africi.

UN-ova misija u Bosni je, prema riječima Sarah Mendelson, čini se „više brinula o svom imidžu u javnosti nego o potpunom provođenju istraga o zloupotrebama“⁷.

Human Rights Watch ustanovio je da je UN prihvatao ostavke i repatrirao samo one posmatračice IPTF-a čija su imena navedena u izvještajima domaćih medija, tvrdeći da je UN navode o umiješanosti njegovog osoblja u krivična djela u vezi sa trgovinom ženama ignorisao zbog strahovanja da će skandali i javna sramoćenja potkopati sposobnost UN-a da privuče i zadrži regrute za misije održavanja mira⁸.

Postoji više razloga zbog kojih UN toleriše nasilje mirovnjaka i „gleda im kroz prste“ tokom oružanih sukoba, jer je sve teže privući vojnike i civilno osoblje da služi u mirovnim misijama koje su postale veoma opasne.

Ratovi koji se vode poslije završetka hladnog rata nisu oni za koji su mirovnjaci inicijalno pripremljeni- izuzetno su opasni i nalažu korištenje oružja samo u slučaju samoodbrane i u krajnjoj nuždi, što su osnovni principi na kojima se mirovnjaštvo zasniva, te i uz primamljiv honorar koji se nudi za mirovne misije, većina razvijenih zemalja smatra da on nije vrijedan života njihovih mirovnjaka, tako da mirovnjaci uglavnom potiču iz najsiromašnijih zemalja svijeta⁹.

Žene sa kojima se mirovnjaci susreću u mirovnim misijama za njih su „druge žene“ koje naročito oni koji dolaze iz zapadnih zemalja i razvijenog svijeta smatraju drugačijim od „svojih“ žena kod kuće, kao i manje emancipovanim i vrijednim.

Najveći broj mirovnjaka su profesionalni vojnici koji su dobar dio života proveli u armiji kao patrijarhalnoj instituciji koja ih podučava kako da primjenjuju silu i nasilje.

Smjernice date u međunarodnom pravu su univerzalne i nalažu državama pojedinačno da ih ugrađuju i primjenjuju u svojim nacionalnim zakonodavstvima, ali je pravna građa, bilo da se radi o pravnoj terminologiji, pojmovima i definicijama ili o visini kazni za počinitelje krivičnih djela, različito tretirana od strane nacionalnih zakonodavstava u pojedinačnim državama.

Melanie O' Brien apeluje da to doslovno znači da za isto krivično djelo silovanja ili počinjenog nasilja u pojedinačnim primjerima nacionalnih zakonodavstava, pojedinac ne mora dobiti istu visinu kazne jer se određeni isti akti krivičnih djela u sistemima pravosuđa različitih nacionalnih država različito definišu.

Teško je dokazati put prenosa virusa HIV-a od npr. mirovog posmatrača ukoliko je prije stupanja u službu prethodno bio zaražen virusom HIV-a ili spolno prenosivom bolešću, a zbog toga nije eliminisan u mogućnosti obnašanja takve službe, nego proglašen visokorizičnim, jer bi protivno tome bila diskriminacija¹⁰.

Testiranje na HIV obavlja se neposredno prije stupanja u službu ili nakon toga, tako da je teško utvrditi da li je virus prenio uz prethodno saznanje i svjesnost o tome .

O' Brien ističe da kada je u pitanju trgovina ljudima, zakonodavstvo prepoznaje kategorije poput ulaska ili namjere ulaska u Australiju, kao i izlazak ili namjeru izlaska iz Australije, bez kategorije trgovine

⁶ Primjer gdje je mirovnjak osuđen na doživotnu robiju za silovanje i ubistvo je slučaj na Kosovu koji se desio 2000. godine kada je američki vojnik Ronghi silovao, mučio i na kraju ubio jedanaestogodišnju albansku djevojčicu s Kosova, mada je upitno da li bi u pomenutom slučaju počinitelj odgovarao, da se isti nije okončao ubistvom.

⁷ Plave kacige i crno tržište, Peter Andreas, Rabic, Sarajevo, 2011.

⁸ Ibid

⁹ „Ženski sud, feministički pristup pravdi“, Žene u crnom- Beograd, Anima-Kotor, 2011.

¹⁰ O'Brien, Melanie Criminalising Peacekeepers: Modernising National Approaches to Sexual Exploitation and Abuse/ HIV/AIDS-Related Offences, pages 135-148, Palgrave Macmillan, 2017.

ljudima izvan australijskih nacionalnih granica, te je personal u mirovnim operacijama u ovome slučaju nemoguće krivično goniti¹¹.

Nadgledanje prostitucije u sklopu mirovne misije mirovnih posmatrača je u australijskom krivičnom zakonu legalna aktivnost, a mogućnost da žene dobiju novčanu kompenzaciju za njihove usluge ne podrazumijeva prisilu u tome¹².

Pripadnici oružanih snaga u mirovnim misijama finansiraju prostituciju žena u noćnim klubovima ili bordelima gdje je nemoguće razgraničiti da li pružanje seksualnih usluga za novac podrazumijeva seks pod prisilom i da li je u takvim aktivnostima uopšte primijenjena sila. U nacionalnom zakonodavstvu Australije pod pojmom ropstva podrazumijeva se bilo koji oblik prisilnoga rada, pa s tim u vezi može biti i seksualno ropstvo.

Nemoguće je prepoznati kategoriju seksualnog iskorištavanja odnosno eksploatacije u kontekstu seksualnog napada pripadnika mirovnih misija u oružanim sukobima u australijskom zakonu, navodi O'Brien. Zločin seksualnog nasilja u australijskom sistemu pravosuđa poistovijećen je sa aktom silovanja, uz jedinu razliku više ili manje ozbiljne upotrebe sile.

Također, federalni zakon Sjedinjenih Američkih Država nalaže da je nemoguće krivično goniti počinitelja i pod najvećim osnovama sumnje o počinjenju određenog krivičnog djela ili zločina, ukoliko dotično nije odrađeno u okvirima nacionalnih granica, pa su mirovne misije dobar paravan za počinjenje krivičnih djela van teritorija nacionalnih država.

Žene rijetko kada imaju aktivnu ulogu u odlučivanju koje dovodi do oružanih sukoba, ali često snose nesrazmjeran udio posljedica rata, ostajući udovice i suočavajući se sa nesagledivim teretom izdržavanja obitelji, dok se istovremeno same moraju nositi sa traumama uzrokovanih nasiljem tokom sukoba, naročito seksualnim nasiljem¹³.

Feministički pojam pravde znači da je jednako važna krivično-pravna pravda i briga za druge, da je jednako važno osjećanje i trauma koja je pitanje pravde, kao i kažnjavanje zločinaca.

Ženski sud ujedinjuje subjektivno i objektivno, lični i politički diskurs, kontekstualizuje i istorizuje zločin, dok tradicionalni sud to ne radi.

S tim u vezi onda i feministički pristup pravdi podrazumijeva vraćanje ličnog dostojanstva pred sud, vraćanje etike i izlječenje čitavih zajednica, ne samo pojedinki i pojedinaca.

Takvim poentiranjem kada kažemo da nam je jednako važan sud, kao i ono kako se osjećamo, mi zapravo imamo jedan feministički čin koji izbacuje hijerarhiju moći kao osnovnu „tvar“ patrijarhata¹⁴.

Ženski sudovi su mjesta gdje žene svjedoče o iskustvima nasilja, imenuju zločine i traže zadovoljenje pravde.

Oni ne izriču presude, ali izriču javne osude, vršeći pritisak na nacionalne i međunarodne institucije, u cilju pokretanja odgovarajućih mjera protiv počinioca zločina.

Ženski sud¹⁵ kojeg organizuju i sazivaju ženske organizacije i/ili mreže na lokalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, pružaju prostor ženama ne samo da svjedoče o svakodnevnom iskustvu i nepravdi, nego i da stvaraju nove koncepte pravde i mira.

¹¹ O'Brien, M. (2017). Criminalising Peacekeepers: Modernising National Approaches to Sexual Exploitation and Abuse/ Human Trafficking and Sexual Slavery, pages 127-134

¹² O'Brien, Melanie Criminalising Peacekeepers: Modernising National Approaches to Sexual Exploitation and Abuse/ Prostitution-Related Conduct, pages 103-115

¹³ Razumijevanje ljudskih prava, priručnik o obrazovanju za ljudska prava, ETC., HSN, Graz, 2003.

¹⁴ „Ženski sud, feministički pristup pravdi“, Žene u crnom- Beograd, Anima-Kotor, 2011.

¹⁵ Prvi ovakav sud formiran je u Lahoreu, u Pakistanu 1992. godine

Na ovaj način žene postaju subjekti pravde, podstičući stvaranje drugačije sudske prakse i utječući na institucionalni pravni sistem koji ni na međunarodnom, a naročito na nacionalnom nivou, ne štiti pravdu i obespravljene (feminističkim terminologijom nepopularno kazno „žrtve“) i koji je najčešće izložen političkim interesima, manipulacijama i potrebama elita na vlasti.

Zapadnim demokratijama je zajedničko to da se u oružanim sukobima obično „peru“ vlastite odgovornosti, a ona jeste podijeljena između odgovornosti počinitelja i kolektivne odgovornosti sistema međunarodnog prava čije odredbe univerzalno moraju biti poštivane i primjenjivane od strane nacionalnih država koje šalju svoje vojnike u mirovne misije.

Pripadnici mirovnih misija ni u kojem slučaju ne smiju biti pošteđeni odgovornosti prema vlastitim nacionalnim zakonima država ispred kojih obnašaju dužnosti kao pripadnici mirovnih misija, a koje moraju štiti i raditi na sprečavanju seksualnog nasilja u odnosu na obaveze prema nacionalnim zakonodavstvima s jedne, te međunarodnim konvencijama s druge strane.

Mada UN polaže nade da bi se problem seksualnog nasilja muškaraca mirovnjaka mogao riješiti povećanim učešćem žena koje će služiti u mirovnim misijama, na ta način i brojčano uspostavljajući bolji rodni balans u njima, ključ promjene nalazi se u promjeni obuke i treninga kroz koje vojnici mirovnjaci prolaze prije odlaska u mirovnu misiju, a koji je zasnovan na permanentnom maskulinitetu te na jačanju patrijarhalnih pozicija moći i rodne neravnopravnosti.